

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Манол Рибов за дисертационния труд „Събитията като фактор за преодоляване на сезонността в туризма”

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в Университета за национално и световно стопанство на докторант – редовна подготовка по професионално направление 3.9 „Туризм, научна специалност „Икономика и управление (Туризм)”.

Автор на дисертационния труд: Стела Цанкова Димитрова

Тема на дисертационния труд: Събитията като фактор за преодоляване на сезонността в туризма.

Основание за представяне на рецензията: Заповед № 3168/11.12.2019 г. на зам.-ректора по НИД на УНСС.

1. Информация за докторанта

Стела Цанкова Димитрова е родена на 25.01.1990 г. Средното си образование получава в гимназия с преподаване на чужди езици в гр. Плевен. През периода 2009 – 2013 г. завършва специалността „Икономика на туризма” – УНСС и придобива ОНС „бакалавър”, след което от периода 2013 г. до 2014 г. продължава обучението си в специалност „Международен туризъм” и придобива ОНС „магистър”. Подготовката ѝ е осъществена по докторска програма „Икономика и управление (Туризм)” от катедра „Икономика на туризма” УНСС съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС №391/11.03.2015 г.

2. Обща характеристика на дисертационния труд.

2.1. Оценка на структурата и обема

Рецензираният дисертационен труд е **съставен** от три глави, увод, заключение, списък на използваната литература и приложения. В **увода** кандидатът е обосновал актуалността и значимостта на темата и е дефинирал **обекта, предмета, тезата, целта, задачите, ограниченията и методологията** на изследването. В **трите глави** на дисертационния труд последователно е разгледана същността и приложението на събитията в туризма, сезонността като явление в този сектор на икономиката и оценката на събитията като фактор за преодоляване на сезонността. В **заклучителната**

част на дисертацията са обобщени вижданията на докторанта за събитията като фактор за преодоляване на сезонността и са направени съответните изводи и препоръки.

В структурно отношение дисертационният труд осигурява необходимото органическо единство на съставните му части в тяхната взаимна връзка, обусловеност, целенасоченост и определеност. С така възприетата структура се определят връзките и отношенията на включените в дисертацията понятия и съждения, използвани за въвеждане на една или друга закономерност и обосноваването на едно или друго съждение.

Научният труд е представен в едно книжно тяло с общ **обем 212 страници компютърно набран текст**. От тях 182 страници съдържат основния текст, 6 страници са увод, 4 страници са заключение, 13 страници са използвана литература, 4 страници списък на таблиците и фигурите и 3 страници са приложения. Основният текст съдържа 24 фигури и 21 таблици. **Списъкът на използваните литературни източници** е съставен от 174 заглавия, от които 46 заглавия са на кирилица, а останалите 121 са на латиница. Освен това в него са включени 7 интернет източника.

Считам, че **обемът**, в който е изготвен дисертационният труд с неговите приложения, **е достатъчен**, за да бъдат изложени теоретичните, методологически и приложни въпроси на проведеното от докторанта изследване.

2.2. Оценка на актуалността на темата

Години наред акцентът в развитието на българския туризъм е бил поставен върху морския и планински туризъм. Това е станало причина да се инвестират огромни средства в изграждането на материално-техническа база със сезонна експлоатация, което силно влошава ефективността от туристическата дейност, изследвана от гледна точка на международно признатите критерии за ефективност на туризма. Оттук и актуалността на научните изследвания, насочени към търсенето на решения, осигуряващи целогодишната експлоатация на така създадената база.

Актуалността на рецензирания дисертационен труд се обяснява с ролята на събитията в туристическия сектор и търсенето на нови възможности за удължаване на туристическия сезон и мотивиране на допълнителните посещения. Освен това значимостта на темата се подсилва и от голямото икономическо значение на организирането на събития, оказващи съществено влияние върху дейността и конкурентоспособността на туристическата дестинация.

2.3. Оценка на обекта, предмета, изследователската теза и хипотези

Обект на изследването в дисертационния труд са събитията и събитийния туризъм, а **предмет** на изследване са техните възможности за преодоляване на сезонността в туризма. Докторантът правилно е определил субординацията между обекта и предмета на изследване. Очевидно е, че обектът на изследването предполага предмета, но не съвпада с него. Той очертава сферата, в която предметът се изучава в конкретното изследване.

Според възприетата от докторанта **теза**, събитията са определени като основна предпоставка за удължаване на туристическия сезон, което генерира и допълнителни ефекти под формата на приходи на регионално и национално равнище.

В тази връзка се извеждат работни **хипотези**, свързани с търсенето на възможностите за удължаване на сезона и диверсифициране на събитийния продукт в зимните туристически курорти. По този начин е спазена формата на хипотетичното знание, основана на връзката между наличното достоверно и неизвестно знание.

2.4. Оценка на целите и задачите на изследването

Докторантът си е поставил за **цел** да определи ролята и значението на събитията и събитийния туризъм в развитието на дестинациите и как организирането им може да спомогне за преодоляването на сезонността в туризма.

Считам, че формулираната по този начин **цел** очертава достатъчно добре предметната насоченост на изследователския процес и определя адекватно методите на изследване в този процес.

Дефинираната от докторанта цел е декомпозирана в **изследователски задачи**, както следва:

1. Теоретичен анализ и дефиниране на същността, особеностите, ролята и приложението на събитията в туризма;
2. Установяване на ефектите от приложението на събитията в туризма;
3. Анализ на положителните и отрицателните последици от организирането на събитията;
4. Предлагане на алтернативни начини на действие за преодоляване на сезонността в туризма;
5. Разработване на методика за аналитично изследване на събитийния туризъм;
6. Анализ и оценка на състоянието на събитийния туризъм в българските планински райони;

7. Определяне на конкретни възможности за повишаване ролята на събитийния туризъм в българските планински райони чрез адаптиране на събитията към потребностите на „новия“ турист и усъвършенстване на тяхното планиране и организация.

Дефинирани по този начин **задачите** отразяват основните аспекти на изследването, чието осъществяване чрез вътрешно присъщите им дейности позволява да се постигне целта на дисертационния труд, респ. да се провери степента на истинност на хипотезите.

2.5. Оценка на методологията на изследването

За постигане на поставената цел и за решаване на произтичащите от нея задачи е приложен системният подход, контент анализ, анализът и синтезът, индуктивни и дедуктивни методи, методът на наблюдението, експертен метод, анкетно проучване, сравнителен анализ, дескриптивни и статистически методи. Методологическият подход за изследване на събитията и събитийния туризъм от гледна точка на сезонността е конкретизиран чрез разработване на конкретни методи, методика, критерии и показатели за анализ и оценка.

Може да се приеме, че използваният от докторанта **методологически инструментариум е подходящ** за особеностите на обекта и предмета на изследването, за равнището на развитие на съвременната методология и нейната приложимост за целите и задачите на изследването и възможностите за неговото провеждане.

3. Оценка на съдържанието

Оценката на съдържанието обхваща трите глави на дисертационния труд и неговата заключителна част. **Първа глава** на научното изследване засяга понятийния апарат, класификацията на събитията и тяхното въздействие върху развитието на туристическата дестинация. Тази част от научния труд има за **цел** да открие същността и особеностите на събитията, които са важен мотиватор при организирането на пътуванията и имат решаваща роля в плановете за развитие на дестинациите, да разгледа различни класификации, предложени от различни автори и да обърне внимание на въздействието, което оказват събитията. Разгледана е също така взаимовръзката между събитията и туризма, както и тяхното приложение.

Втора глава на дисертацията се отнася за особеностите на сезонността в туризма и нейното въздействие и проявление в този сектор на икономиката. Значително място е отделено на мерките и стратегиите за удължаване на туристическия сезон. Докторантът е отделил особено внимание на положителното и отрицателното

въздействие на сезонността, както и нейното проявление при различните видове туризъм. Неговото внимание е ангажирано с търсенето на решение за удължаване на сезона чрез разработването на нови пазарни ниши за периодите с намалени туристически пристигания. Сезонността е присъща на много икономически явления, но нейното влияние в туризма е много силно. Тя създава значителни трудности, свързани с намаляване на рентабилността на туристическите предприятия и на използването на основните им фондове, влошава обслужването на туристите и поражда текучество на работната сила. Сезонността в туризма усложнява развитието на туристическото стопанство, изостря противоречията между еластичното търсене на туристически услуги и стоки и сравнително стабилното туристическо предлагане. Тя е един от главните проблеми на съвременния туризъм.

Трета глава на научния труд е посветена на оценката на събитията, изследвани като фактор за преодоляване на сезонността в туризма. В тази връзка са разгледани зимните курорти в България, като е отделено особено внимание на методологията на научното изследване и интерпретацията на резултатите от проучванията, включващи изводи и препоръки за преодоляване на сезонността в зимните туристически курорти. Анализирани са статистически данни за международния туризъм в България, и по-конкретно за зимните курорти в страната. Изследвана е динамика на посещенията от чужденци в тези курорти, спадът и увеличението на входящия туристопоток и предпочитанията на туристите към един или друг вид туризъм.

Съдържанието на трите глави на дисертационния труд се отличава със своята изчерпателност и прецизност, с добре **балансираната си индуктивна и дедуктивна ориентация**, като се отчита неговата взаимна връзка и взаимно допълване.

4. Оценка на постигнатите научно-приложни резултати

В рецензията на дисертационен труд са направени задълбочени проучвания по широк кръг въпроси от теоретично, метеорологическо и приложно естество. В него са обхванати факти, процеси и явления, представляващи стабилен фундамент от знания за изясняване на събитията като фактор за преодоляване на сезонността в туризма.

В дисертацията са представени систематизирани теоретични знания и са **анализирани емпирични данни**, свързани със събитията, изследвани като фактор за преодоляване на сезонността в туризма. В съответствие с поставената цел в дисертационния труд е осъществен теоретичен анализ и дефиниране на събитията, събитийния туризъм, събитийния мениджмънт, тяхната взаимнообвързаност, роля и значение. Изяснено е въздействието на събитията върху приемащата дестинация, както

и въздействията от събитията върху дестинацията. Представена е класификация на събитията в туризма и са определени последиците от организирането на събития и тяхното управление.

Извършеният от докторанта анализ поставя акцент върху **причините и формите на сезонността** и се обръща специално внимание на влияещите фактори, които са ключови при определянето на начините за преодоляването ѝ. Открити са положителните аспекти и отрицателните последици. Изследвано е проявлението на сезонността при различните видове туризъм. Освен това са очертани различните мерки и стратегии за удължаване на туристическия сезон. В тази връзка се предлага разнообразяване на пазарите, прилагане на временни ценови политики, наблягане на привличането на туристите през празниците и ваканциите, насърчаване на туризма на местно ниво в извън пиковия сезон и осигуряване на извън сезонни дейности като организиране на фестивали и конференции.

Предложени са **методи** за преодоляване на сезонността в зимните туристически курорти в България. Анализирани са статистически данни за международен туризъм и за зимните курорти. Допълнително е проведено авторово проучване на бизнеса и е разработена анкета, която съдържа детайлна информация за възможностите за удължаване на туристическия сезон в зимните курорти.

Систематизацията на резултатите от изследването показват, че основната цел на дисертационния труд е постигнатата. Това се потвърждава и от последователното решаване на поставените изследователски задачи.

5. Оценка на осведомеността на докторанта

Изследваният от докторанта библиографски апарат включва 153 източника на специализирана литература от български и чужди автори. Литературните източници са подредени по азбучен ред. Цитиранията са представени под черта и в същата последователност са изнесени в края на труда в отделен списък. В него преобладават публикациите от последните десет години и по-конкретно тези от тях, които са отпечатани след 2003 г.

От подбора на литературните източници и начина на боравене с тях проличава добрата осведоменост на докторанта по проблемите, свързани с преодоляването на сезонността в туризма. В дисертационния труд той съчетава по нов начин идеи и информация, усъвършенства по-рано откритото познание в тази област, разкрива непознати и полезни характеристики на изследваните обекти, поставя под съмнение

съвършенството на знанието, идентифицира проблемите и дефинира алтернативи за тяхното решаване.

6. Оценка на публикациите на докторанта

Докторантът е представил **1 студия, 2 статии и 10 доклада**, отразяващи основния текст на дисертационния труд. Студията представлява глава от монография, публикувана в съавторство с научния ръководител на докторанта. Единият от двата доклада е на английски език и е отпечатан в списание *Economic Alternatives*, UNWE, ISSUE 4/2018. Останалите публикации са отпечатани в университетски издания.

Считам, че тези публикации са **достатъчно представителни**, за да огласят постиженията на докторанта пред академичната общност и заинтересованите делови кръгове.

7. Критични бележки

В рецензията ми от обсъждането на дисертационния труд на катедрено равнище има **критични бележки** относно обекта и предмета на изследването, моделирането на събитията в туризма, модела за удължаване на туристическия сезон в дестинацията и библиографския апарат. Тези бележки са отразени добросъвестно от докторанта. Нови критични бележки нямам. Дисертационният труд представлява задълбочено научно изследване, в което са намерили място съществените страни на събитията, разглеждани като фактор за преодоляване на сезонността в туризма. Докторантът ги конкретизира с факти, понятия, методи, обобщения и изводи, като изяснява какво да се съхрани от настоящето и как да се преодолеят несъответствията между новите факти и съществуващите теоретични схващания.

8. Оценка на научно-приложните приноси

В дисертационния труд са изследвани връзките, зависимостите и взаимодействието между събитията и преодоляването на сезонността в туризма. За осъществяването на това изследване е използван специфичен методологически апарат, в резултат на което са генерирани продуктивни знания и е изменен натрупания фонд от знания за използване на събитията като фактор за преодоляване на сезонността в туризма. По-конкретно неговите научно-приложни приноси са както следва:

1. Допълнен е понятийния апарат за същността на събитията и тяхната класификация;
2. Обновено е познанието за въздействието на събитията върху дестинацията;
3. Изяснени са особеностите на сезонността в туризма;
4. Разяснено е проявлението и въздействието на сезонността върху дестинацията;

5. Предложени са мерки и стратегии за удължаване на туристическия сезон.

Постиганите от докторанта **научно-приложни приноси** представляват оригинално решаване на частен проблем, отнасящ се за преодоляването на сезонността в туризма. В обобщен вид тези приноси могат да се определят като допълване на теорията и методологията, свързани с изследването на събитията като фактор за преодоляване на сезонността в туризма.

З а к л ю ч е н и е

Цялостната ми оценка на труда, основана на **значимостта** на избраната тема, неговата структура, съдържание и теоретични обобщения ми дават основание да приема, че в него се съдържат представените в чл. 27(1) от Закона за развитие на академичния състав и чл. 6(3) от ППЗРАСРБ научно приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката, както и констатацията, че кандидатът притежава нужните теоретични познания по научната специалност „Икономика и управление (Туризм)“ и притежава способност за **провеждане на самостоятелни научни изследвания**. Това са и съображенията ми да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да вземе решение за присъждане на **Стела Цанкова Димитрова** на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Икономика и управление (Туризм)“.

София, 30.12.2019 г.

Рецензент:

(проф. д-р М. Рибов)